

УДК 378.4:159.922+004.9

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2024.5.13>

Ірина ТОМАШЕВСЬКА

кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри дисциплін загальної підготовки, КЗВО «Волинський медичний інститут», вул. Лесі Українки, 2, м. Луцьк, Волинська область, Україна, 43016

ORCID: 0000-0002-6853-387X

Бібліографічний опис статті: Томашевська, І. (2024). Методичні аспекти психології вищої школи в умовах інформаційних технологій. *Acta Paedagogica Volynienses*, 5, 86–91, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.5.13>

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті представлена аргументація щодо актуальності дослідження розвитку методології психології вищої школи як провідного інструменту підвищення якості вищої освіти в умовах інформаційних технологій. Для досягнення мети наукового пошуку – підвищення якості вищої освіти, досліджено та уточнено основний понятійно-категоріальний апарат психології навчання у вищій школі, визначена структура психології вищої освіти, описано вплив кліпового мислення на психологію вищої школи, запропоновано психологічні засоби та прийоми щодо зниження впливу кліпового мислення на якість освіти, досліджено специфіку психології мотивації суб'єктів системи вищої освіти, досліджено психологію засвоєння знань і психологічні аспекти самоактуалізації суб'єктів, обґрунтовано психологію навчання в освітньому процесі закладу вищої медичної освіти в умовах інформаційних технологій.

За результатами проведеного експрес-дослідження експериментально підтверджено тезу про те, що лектор, науково-педагогічний працівник уже не сприймається винятково як джерело базових знань для студентів, а урізноманітнення інтересів здобувачів освіти, можна тлумачити як підтвердження зростання значущості психологічного чинника в сучасній вищій освіті.

У статті показано, що інформаційні технології спричинили ускладнення структури психологічної системи вищої освіти, яка, згідно з проведеним опитуванням, складається із семи елементів: засвоєння базових знань; оволодіння методами накопичення знань; оволодіння творчими прийомами, зокрема і з прийомами творчої самоактуалізації; оволодіння навичками та прийомами складання документації та презентацій; оволодіння навичками публічних фахових доповідей та виступу; засвоєння й удосконалення навичок і прийомів аргументації позиції у діловому спілкуванні; удосконалення навичок особистого спілкування у професійному середовищі з метою розширення соціальних та професійних контактів.

Ключові слова: психологія вищої школи, навчання, освітній процес, вища школа, вища освіта, якість освітнього процесу, інформаційні технології, здобувачі освіти, структура освітнього процесу.

Ірина ТОМАСHEVSKA

Candidate of Pedagogic Sciences, Professor, Professor at the Department of Disciplines of General Training, Volyn Medical Institute, Lesi Ukrainky str., 2, Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43016

ORCID: 0000-0002-6853-387X

To cite this article: Tomashevskaya, I. (2024). Metodichni aspekty psikhologii vyshchoi shkoly v umovakh informatsiinykh tekhnologii [Methodological aspects of the development of higher education psychology in the context of information technology]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 5, 86–91, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.5.13>

METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION PSYCHOLOGY IN THE CONTEXT OF INFORMATION TECHNOLOGY

The article presents the argumentation of the relevance of the study of the development of the methodology of higher education psychology as a leading tool for improving the quality of higher education in the context of information technology. To achieve the goal of scientific research – improving the quality of higher education – the basic conceptual and categorical

apparatus of higher education psychology is investigated and clarified, the structure of higher education psychology is defined, the influence of clip thinking on higher education psychology is described, psychological means and techniques to reduce the impact of clip thinking on the quality of education are proposed, the specifics of the psychology of motivation of subjects of the higher education system are studied, the psychology of knowledge acquisition and psychological aspects of self-actualization of subjects are investigated, the psychology of higher education is substantiated.

According to the results of the express study, the thesis that the lecturer, scientific and pedagogical worker is no longer perceived exclusively as a source of basic knowledge for students, and the diversification of interests of students can be interpreted as a confirmation of the growing importance of the psychological factor in modern higher education, the article shows that information technology has led to a complication of the structure of the psychological system of higher education, which, according to the survey, consists of seven elements: assimilation.

The article reveals modern methodological techniques and technologies of teaching psychology in higher education, identifies a number of innovative technologies.

The content of modern psychological education in Ukraine should focus on the introduction of information technology, e-learning with access to digital resources, and training of specialists for the future.

Key words: *psychology of higher education, learning, educational process, higher education, innovative teaching technologies, students, higher education, quality of the educational process, information technology, students, structure of the educational process.*

Постановка проблеми. Визначальною спрямованістю стратегічного курсу реформування та осучаснення вищої освіти в Україні є необхідність формування дієвого, інноваційного простору у закладах вищої світи, шляхом активного впровадження прогресивних інновацій, впровадження сучасних провідних технологій та моделей організації навчання. Освітній процес сучасного, європейського зразка ЗВО, повинен бути зорієнтований, як вважає О. Барно, на врахування спроможностей новітніх інформаційних технологій навчання та забезпечувати формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, яка здатна до неперервного оновлення наукових знань, професійної мобільності та швидкої адаптації до змін та викликів сучасності (Барно, 2003, с. 7).

Актуальність теми. Актуальність означеної проблеми визначається тим, що значна кількість вітчизняних та зарубіжних вчених висловлюють думку про необхідність підвищення якості вищої освіти. Зростання рівня якості вищої освіти можливе за ефективного використання психологічних інструментів і прийомів в освітньому процесі ЗВО, що ґрунтується на поширенні інформаційних технологій.

Вітчизняні дослідники О. Лазуренко та Н. Сміла вважають, що в нашій країні психологія вищої школи сформувалася і займає значуще місце у вітчизняному науковому дискурсі. При цьому відзначається наявність суперечностей між теоретичною та практичною психологією вищої освіти, що обумовлює її актуальність (Лазуренко, Сміла, с. 97).

Одним із напрямів подолання цієї суперечності може забезпечити інтеграція теорії та практики психології вищої освіти, власне, як

і інтеграція методики, педагогіки та психології вищої освіти. І як стверджує у своїх дослідженнях Л. Подоляк і В. Юрченко, що кожен науково-педагогічний працівник вищої школи має бути при цьому й одночасно ще й професійним психологом в аспекті вирішення поставлених завдань навчання, виховання та формування здобувачів освіти, як майбутніх фахівців (Подоляк, Юрченко, 2006, с. 117).

Значний науковий доробок вітчизняних та зарубіжних вчених Г.Атанова, В. Банщикова, Т. Бахтеєва, І. Беха, В. Буреги, О. Будник, Г. Васяновича, О. Волосовець, В. Гуськова, В. Казакова, І. Крижанівської, В. Кудіна, В. Лісового, С. Максименко, В. Москаленко, Л. Пуховської, Є. Спіцина, засвідчив про актуальність означеної проблеми в науковому просторі.

Мета статті – викласти та обґрунтувати основні методичні аспекти розвитку психології вищої школи в умовах інформаційних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З урахуванням вищезазначеного, ми переконані, що в умовах сучасного освітнього процесу у ЗВО, проблема вивчення методичних засад психології освіти належить до числа найбільш актуальних у педагогічній та науково-пошуковій діяльності. В контексті реалізації принципів Болонської декларації та трансформаційних перетворень у вищій освіті, ґрунтового дослідження та науково-практичного обґрунтування вимагають проблеми узагальнення провідного досвіду інноваційної освітньої діяльності; особливостей змістового наповнення інтерактивних форм викладання психології, врахування характерних властивостей їх при використанні у закладах освіти.

З позицій теорії та практики проблему психологічної підготовки майбутнього спеціаліста до виконання завдань за майбутнім фахом, розглядали як вітчизняні так зарубіжні науковці: М. Дяченко, С. Жук, Л. Кандибович, О. Кудрін, М. Левченко, С. Максименко, В. Моляр, О. Мороз; особливості майбутньої професійної діяльності фахівця у галузі медицини були об'єктом наукового пошуку І. Вітенко, К. Платонова, М. Жукова, Т. Кондратенко, В. Лавренко, В. Ораховського, Л. Супрун. Особливість емоційного вигорання медичних працівників вивчали Д. В. Любімова, Л. М. Карамушка, С. Москалець, Т. Недуруєва, та ін.

У зарубіжному науковому дискурсі означена проблема була представлена науковими працями європейських вчених Р. Балтусаїте (R. Baltusaitė), Т. Бурдон (T. Bourdon), І. Катане (I. Katane), П. Мідоус (P. Meades), Л. Мілвард (L. Milward), Д. Хьюстон (D. Houston) та американських вчених таких як: Л. Арнольд (L. Arnold), Т. Біксон (T. Dixon), Д. Бок (D. Bock), С. Лоу (S. Lowe), М. Найер (M. Nayer), М. Шафер (M. Schafer).

Виклад основного матеріалу дослідження.

Відтак вважаємо, що якість вищої освіти вкрай важлива проблема, оскільки саме освіта взагалі та вища освіта зокрема, мають значний вплив на розвиток усього суспільства та економіки. А отже, розвиток практичної та теоретичної психології вищої освіти, їх інтеграції в процесі функціонування і змін, що відбуваються у вищій школі, є вкрай актуальними.

Початок ХХІ століття характеризується активним впровадженням у повсякденне життя й освіту інформаційних технологій, які мають значний вплив на розвиток мислення. Інформаційне суспільство зумовило зміни у процесі мислення, відтак, у науковому просторі з'являються такі поняття, як «кліпова свідомість», «кліпове мислення»

На сучасному етапі розвитку суспільства сформувалася домінуюча тенденція щодо фрагментарного характеру подання інформації та її отримання з пріоритетом її кількості, а не якості. Вітчизняні вчені – філософи, педагоги, психологи, соціологи таке мислення тлумачать як «кліпове – фрагментарне та алогічне»

У наукових дослідженнях вчені С. Бараник, В. Єхалов, І. Романюта, П. Лященко, вважають, що кліпове мислення полягає в тому, що

студент, сприймає світ як послідовність картинок, що змінюють одна одну. Відтак, спостерігається зниження впливу логіки на пізнавальну діяльність здобувачів освіти. Поширення кліпового мислення впливає на всі елементи навчального процесу та ефективність та якість освіти у закладах вищої освіти та розвиток ЗВО (Бараник, Єхалов, Романюта, Лященко, 2018, с. 9).

Розвиток кліпового мислення студентів впливає на процес комунікацій та сприйняття знань у процесі навчання. Тому поширення кліпового мислення у здобувачів освіти (включно до ризику виникнення залежності особистості від гаджетів), зумовлює необхідність аналізу використання, раніше отриманих у психології навчання результатів щодо прийнятності та адекватності в умовах нових інформаційних технологій у навчанні та життєдіяльності.

У даному контексті вітчизняні дослідники О.Лазуренко і Т.Тамакова, висловлюють думку, що психологічні дослідження можуть бути ресурсом формування ефективної системи навчання та підвищення якості вищої медичної освіти (Лазуренко, Тамакова, 2014, с. 57).

Вчені зазначають, що навчання студентів методів дослідження в психології може спричинити позитивний вплив на якість вищої освіти.

У наукових пошуках О. Малхазов, обґрунтовує думку про те, що важливими елементами сучасної психології навчання можуть бути визнані психологія та педагогіка творчості і навчання науково-дослідницької діяльності (Малхазов, 2010).

У зарубіжних дослідження С. Датта (S. Datta) стверджується, що необхідне нове трактування сутності та і розвитку сучасної психології навчання (Datta, 2023). Відтак, є логічним розглянути ключові дефініції психології навчання й уточнити їх значення в межах цієї статті. Як відомо, термін «психологія» може мати як наукове, так і життєве значення, а саме, цей термін може використовуватися для означення відповідної наукової дисципліни та, водночас, цей термін може бути використаний для характеристики поведінки або психічних особливостей окремих осіб і груп людей (Енциклопедія освіти, 2008).

У даному науковому пошуку психологію освіти, пропонуємо трактувати як науку про закономірності розвитку та функціонування психіки суб'єктів і об'єктів процесу навчання

та виховання, як специфічну форму життєдіяльності в освітньому процесі, яка впливає на поведінку учасників даного процесу, а відтак впливає на поведінку суб'єктів та об'єктів та впливає на якість освіти. Дослідження психології навчання в контексті нашого дослідження, будемо здійснювати на основі діяльнісного підходу, який виступає як психолого-педагогічна концепція з орієнтацією на практичне застосування знань (оволодіння компетентностями) в аспекті психології навчання.

Під психологічними фактами (процесу навчання) ми розуміємо широке коло проявів психіки, зокрема, їх об'єктивні форми, відображені у вигляді актів поведінки, фізіологічних процесах учасників освітнього процесу, продуктах пізнавальної діяльності здобувачів освіти, соціально-культурних явищах в умовах освітнього процесу. Психологічні факти досліджуються в психології для визначення властивостей, функцій, закономірностей психіки та її детермінуючого впливу на поведінку суб'єктів освітнього процесу у ЗВО.

Психічним станом суб'єкта (та/або об'єкта) освітнього процесу розглядатимемо психічну характеристику особистості за певний відрізок часу її діяльності в умовах системи вищої освіти. Ці стани продукуються самопочуттям учасників процесу навчання, настроєм, зовнішньою ситуацією, які обумовлюються індивідуальними особливостями і проявляються в поведінці учасників освітнього процесу.

Зокрема, самопочуття суб'єктів процесу навчання може визначатися рівнем їх навчального (аудиторного) та методичного навантаження. Натомість ці стани та діяльність суб'єктів процесу навчання впливають на наслідки та результати, а відтак, обумовлюють якість освіти.

Психологію освіти окреслюють і як науковий напрям у психології, який досліджує психологічні закономірності засвоєння знань, умінь і навичок, психологічні механізми навчання та навчальної діяльності, вікові зміни, зумовлені процесом навчання, формування компетентностей.

Домінуючою утилітарною (практичною) метою психології навчання науковці Л. Подоляк, В. Юрченко, визначають пошук та аналіз ефективності використання психологічного чинника в менеджменті процесу навчання з метою підвищення якості вищої освіти (Подоляк, Юрченко, 2006). Натомість, з позиції структу-

рованості, психологія навчання (як специфічна діяльність) можна визначити як психологію постановки цілей, психологію мотивації, психологію навчальних дій, психологію навчальних комунікацій тощо.

При цьому для психології навчання важливо, що пізнання виступає як універсальна діяльність, яка виступає фундаментальною базовою основою оволодіння будь-якою іншою діяльністю.

У нашому дослідженні будемо керуватися тим, що психічний стан учасників освітнього процесу формують п'ять основних процесів, а саме, відчуття, сприйняття, пам'ять, уява, мислення. Це основні процеси, завдяки яким людина пізнає навколишній простір. Ці процеси можуть розглядатися і як основні психологічні інструменти взаємодії суб'єктів освітнього процесу.

Уміння правильно використовувати психологічні інструменти в освітньому процесі ЗВО, на думку І. Погорілої, є підтвердження професіоналізму викладача (науково-педагогічного працівника) і як важлива умова забезпечення високого рівня якості вищої освіти (Погоріла, 2007, 103). Тому важливо враховувати, що знання, які передаються в процесі навчання, мають явний і неявний характер, а передача знань у процесі комунікацій може мати вербальний і невербальний характер. Методологія дослідження психології освіти має базуватися або, навпаки, породжує у своїй практичній реалізації певну філософію дослідження психології навчання.

Філософію дослідження психології навчання можна визначити як узагальнений підхід щодо сутності та місця психології навчання в процесі підвищення якості освіти в умовах інформаційних технологій.

У своїй практичній функції філософія дослідження психології навчання дає змогу визначити такі принципи дослідження психології навчання:

1) *гуманність*, як повага до особистості та прав суб'єктів та об'єктів освітнього процесу, враховуючи, визнання прав учасників досліджень на відкритість, а в окремих випадках конфіденційність отриманої в дослідженнях інформації; *визначення* підвищення якості освіти та особистісного розвитку як основного пріоритету та основної мети досліджень психології навчання;

2) *екологічність* таких досліджень, що включає визнання неприйнятними будь-які форми експансії, створення безпечної атмосфери спілкування в процесі спостережень і проведення психологічних експериментів у навчанні;

3) *демократичність*, як принцип дослідження психології навчання, означає орієнтацію на рівноправну співпрацю усіх учасників освітнього процесу, дослідників і замовників дослідження, зрозумілість і прийнятність для суб'єктів навчання методів, які використовуються в процесі дослідження психології навчання;

4) *результативність*, виступаючи як принцип дослідження психології навчання, орієнтує на виявлення можливих недоліків, помилок, отримання в процесі вивчення психології навчання значущих наукових і практичних результатів дослідження, спроможних підвищити рівень освіти в умовах розширення впливу інформаційних технологій;

5) *принцип економічної ефективності* передбачає, що витрати на психологічні дослідження в навчанні повинні генерувати позитивний економічний результат в економіці шляхом підвищення якості навчання, а відтак, якості вищої медичної освіти (Коkun, 2012, с. 97).

У якості об'єктів досліджень психології навчання у вищій школі, можна розглядати наступні завдання:

- дослідження й оптимальне використання зв'язку між навчанням, рівнем психічного розвитку та психічним станом, розробка заходів щодо оптимізації психологічного впливу на педагогічний процес;
- встановлення загально-соціальних чинників, які безпосередньо впливають на рівень психічного розвитку здобувачів освіти;
- структурний аналіз психології процесу навчання;
- дослідження та обґрунтування особливостей сутності індивідуальних проявів психічного розвитку науково-педагогічних працівників та студентів, зумовлених характером та специфікою освітнього процесу у вищій школі.

Навчальна діяльність відображає прогноз тих змін, які можуть відбутися у психічному розвитку студента, який долучений до навчального процесу. Вона обумовлює і систему оцінювання цих змін. Організація навчальної діяльності передбачає її співвідношення з осо-

бистісними можливостями студента та потенціалом його розвитку. Кожен рівень особистісного розвитку забезпечується специфічними формами та змістом навчальної діяльності.

У процесі дослідження психології навчання, на нашу думку, варто враховувати, що навчальна діяльність має структурно-системний характер. Систему визначають як цілісність компонентів та механізми їх взаємозв'язків. Щодо психологічної структури освіти, то в науковому дискурсі її тлумачать як будову і властивість тих стійких факторів, які діють в умовах виконання завдання організації освітнього процесу (Енциклопедія освіти, 2008, с. 379).

За рівнем творчості в освітньому процесі психологію навчання можна структурувати на психологію засвоєння накопичених знань, умінь (компетентностей) і психологію синтезу нових знань із використанням психології та прийомів самоактуалізації.

Психологічною умовою або результатом самоактуалізації в процесі засвоєння знань та/або синтезі нових знань може бути стан максимально граничних переживань (за А. Маслоу), який, зокрема, передбачає отримання задоволення студентом від процесу й усвідомлення засвоєння нових знань (результату навчання).

Натомість психологічний стан задоволення студента перебігом процесу навчання належить до внутрішньої мотивації. Відтак, враховуючи специфіку розгляду технологій навчальної діяльності з точки зору психології навчання, потрібно проаналізувати теорії та філософські концепції, що розкривають особистісно-психологічний аспект навчання. При цьому необхідно враховувати, що психіка людини відображає властивість головного мозку, яка полягає у здатності до відображення навколишнього світу.

Досліджуючи психологію освіти, важливо враховувати, що низка проблем психології освіти, поведінки та проявів суб'єктів освіти в царині освітнього права та його впливу на економіку освіти, може бути вирішена лише на перетині досліджень економіки, психології, права та управління в освіті.

Проведені дослідження свідчать, що відбуваються ґрунтовні зміни в психології у контексті зміни змістових положень навчання, обумовлених активним впровадженням інформаційних технологій.

Висновки. Таким чином, психологія не може бути вибірковою освітньою компонентою для майбутнього фахівця медицини, оскільки вона є засадничою складовою підготовки, успішне оволодіння знаннями якої та їх використання у професійній діяльності, формує особистість конкурентоспроможного фахівця.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бараник С.І., Схалов В.В., Романюта І.А., Лященко П.В. Інтеграція «кліпового мислення» в сучасну вищу медичну освіту. *Південноукраїнський медичний журнал*. 2018. № 19. С. 8–12.
2. Барно О. Демократизація та гуманізація вищої освіти – запорука формування високопрофесійного спеціаліста XXI століття. *Імідж сучасного педагога*. 2003. № 5-6. С. 6–12.
3. Енциклопедія освіти. Академ. пед. наук України. Київ. Юрінком Інтер. 2008. 1040 с.
4. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця. Монографія. Київ. 2012. 200 с.
5. Лазуренко О. О., Сміла Н. В. Психологічна готовність майбутнього лікаря до професійної діяльності: навчально-методичний посібник. Київ. 2018. 111 с.
6. Лазуренко О. О., Тамакова Т. А. Психологія професійної діяльності в контексті методологічних проблем фахової підготовки лікарів-психологів у ВМНЗ України. Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції «*Медична психологія: здобутки, розвиток та перспективи*». Київ. 2014. С. 55–58.
7. Малхазов О. Р. Психологія праці. Навч. посіб. Київ. Центр учбової літератури. 2010. 208 с.
8. Погоріла І. О. Психолого-педагогічні умови формування особистості фахівця у вищих навчальних закладах. *Вісник НТУ «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка: зб. наук. пр.* Київ, ІВЦ «Політехніка». 2007. № 3 (21). С. 102–105.
9. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. *Психологія вищої школи*. Навчальний посібник для магістрів і аспірантів. Київ. ТОВ «Філ-студія». 2006. 320 с.
10. Datta, S. Psychological Implications of Virtual Learning Environments: Perspectives in the Post-Covid Period. *Psychology & Psychological Research International Journal (PPRIJ)*, 2023. 8(1). <https://doi.org/10.23880/pprij-16000323>

REFERENCES:

1. Baranyk S.I., Yekhalov V.V., Romaniuta I.A., Liashchenko P.V.(2018) Intehratsiia «klipovoho myslennia» v suchasnu vyshchu medychnu osvitu. *Pivdenoukrainskyi medychnyi zhurnal*. № 19. S. 8–12. [in Ukrainian].
2. Barno O.(2003) Demokratyzatsiia ta humanizatsiia vyshchoi osvity – zaporuka formuvannia vysokoprofesiinoho spetsialista XXI stolittia. *Imidzh suchasnoho pedahoha*. 2003. № 5–6. S. 6–12. [in Ukrainian].
3. Entsyklopediia osvity (2008) Akadem. ped. nauk Ukrainy. Kyiv. Yurinkom Inter. 1040 s. [in Ukrainian].
4. Kokun O. M.(2012) Psykholohiia profesiinoho stanovlennia suchasnoho fakhivtsia. Monohrafiia. Kyiv. 200 s. [in Ukrainian].
5. Lazurenko O. O., Smila N. V. (2018) Psykholohichna hotovnist maibutnoho likaria do profesiinoi diialnosti: navchalno-metodychnyi posibnyk. Kyiv. 111 s. [in Ukrainian].
6. Lazurenko O. O., Tamakova T. A. (2014) Psykholohiia profesiinoi diialnosti v konteksti metodolohichnykh problem fakhovoi pidhotovky likariv-psykholohiv u VMNZ Ukrainy. Materialy III mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Medychna psykholohiia: zdobutky, rozvytok ta perspektyvy». Kyiv. S. 55–58 [in Ukrainian].
7. Malkhazov O. R. Psykholohiia pratsi (2010) Navch. posib. Kyiv. Tsentr uchbovoi literatury. 208 s. [in Ukrainian].
8. Pohorila I. O.(2007) Psykholoho-pedahohichni umovy formuvannia osobystosti fakhivtsia u vyshchykh navchalnykh zakladakh. *Visnyk NTU «Kyivskiy politekhnichnyi instytut». Filosofia. Psykholohiia. Pedahohika: zb. nauk. pr. Kyiv, IVTs «Politekhnik»*. № 3(21). S. 102–105 [in Ukrainian].
9. Podoliak L. H., Yurchenko V. I. (2006) Psykholohiia vyshchoi shkoly. Navchalnyi posibnyk dlia mahistriv i aspirantiv. Kyiv. TOV «Fil-studiiia». 320s. [in Ukrainian].
10. Datta,S. (2023). Psychological Implications of Virtual Learning Environments: Perspectives in the Post-Covid Period. *Psychology & Psychological Research International Journal (PPRIJ)*, 8(1). <https://doi.org/10.23880/pprij-16000323>